

INDEX CAPITUM LIBRI PRIMI

DE NATURA LEGIS IN COMMUNI, DE EJUSQUE CAUSIS ET EFFECTIBUS.

- CAP. I. *Quid nomine legis significetur.*
CAP. II. *Quid jus significet, et quomodo ad legem comparetur.*
CAP. III. *De necessitate et varietate legum.*
CAP. IV. *Qui actus sint necessarii ad legem ferendam.*
CAP. V. *In quo actu lex formaliter consistat.*
CAP. VI. *Utrum de ratione legis sit ut pro communitate feratur.*
CAP. VII. *Utrum sit de ratione legis ob commune bonum ferri.*
CAP. VIII. *Utrum de ratione legis sit ut publica potestate feratur.*
CAP. IX. *De aliis conditionibus legis ex D. Isidoro.*
CAP. X. *Utrum perpetuitas sit de ratione legis.*
CAP. XI. *Quæ et qualis promulgatio sit de ratione legis.*
CAP. XII. *Expenditur legis definitio juxta positas conditiones.*
CAP. XIII. *An effectus a lege intentus sit facere subditos bonos.*
CAP. XIV. *Utrum adæquatus effectus legis sit obligare subditos.*
CAP. XV. *An legis effectus recte in quatuor dividantur.*
CAP. XVI. *An omnis lex prædictos effectus efficiat, etc.*
CAP. XVII. *Utrum sint alii effectus legis præter numeratos.*
CAP. XVIII. *De his qui legi subjiciuntur ac obligantur.*
CAP. XIX. *Expenduntur aliqua testimonia Scripturæ quibus abutuntur hæretici.*
CAP. XX. *An in lege fieri possit mutatio, et quotuplex sit.*

LIBER PRIMUS.

DE LEGE IN COMMUNI

EJUSQUE NATURA, CAUSIS ET EFFECTIBUS.

In hoc primo libro, servando doctrinæ ordinem, solum de generali ratione legis disputabimus; præmittemus tamen divisionem legis in membra sua, ut aliqua eorum notitia saltem confusa habeatur. Quia, licet in hoc libro ea tractanda sint, quæ omnibus legibus fuerint communia, abstrahendo quoad fieri possit ab his, quæ singulis speciebus sunt propria; nihilominus sæpe oportebit specierum mentionem facere, ut ea, quæ communia sunt, melius intelligantur; et ideo necesse est ut de speciebus ipsis aliqua notitia tradatur: ut autem clarius procedamus, prius de nomine ac ratione legis aliquid præmittendum est.

CAPUT I.

QUID NOMINE LEGIS SIGNIFICETUR?

1. *Legis definitio ex D. Thoma.* — Divus Thomas 1. 2, quæst. 90, art. 1, ita describit quid nominis legis: *Lex est quædam regula et mensura, secundum quam inducitur aliquis ad agendum, vel ab agendo retrahitur.* Quæ descriptio nimis lata et generalis videtur; sic enim lex non solum in hominibus, seu rationalibus creaturis, sed etiam in reliquis locum habebit: nam unaquæque res suam regulam habet et mensuram, secundam quam operatur, et inducitur ad agendum, vel retrahitur ab agendo. Lex item non solum in moralibus, sed etiam in artificialibus, nec solum in bonis et honestis, sed etiam in turpibus versabitur, quia etiam artes, sive licitæ, sive illicitæ, habent suas regulas et mensuras, juxta quas vel ad operandum, vel ad abstinendum ab opere inducuntur. Denique (quod difficilius videtur) sequitur, consilium esse sub lege comprehensum: nam etiam est quædam regula et mensura operationis bonæ ad meliorem inducens, et a minus

bona retrahens: constat autem secundum fidem consilia a præceptis distingui, et consequenter sub lege propria non comprehendi.

2. *Legis divisio ex Platone.*—Circa hoc notari imprimis potest divisio, quæ ex Platone sumitur in dialogo Minos, seu de lege, ubi duplicem distinguit legem, artis et morum, cui tertium membrum addere possumus, ordinis, seu propensionis naturæ ex eodem Platone in Timæo, et Gorgia, ubi quadruplicem legem distinguens quamdam vocat naturalem, de qua divisione infra, in cap. 3, aliqua dicemus. Nunc per naturalem non intelligemus illam, quæ est in hominibus, de qua etiam postea dicturi sumus: sed eam quæ rebus omnibus ex inclinatione ab Auctore naturæ indita convenit; ita enim illam videtur explicare Plato, quamvis etiam in hominibus nobiliori modo esse fateatur. Unde hæc tertia acceptio metaphorica est: nam res carentes ratione non sunt proprie capaces legis, sicut nec obedientiæ. Efficacia ergo divinæ virtutis, et necessitas naturalis, quæ in his rebus inde resultat, per metaphoram lex appellatur; consonatque phrasî Scripturæ Prov. 1, *quando certa lege, et gyro vallabat abyssos, et infra, et legem ponebat aquis, ne transirent fines suos.* Atque hæc lex mensuræ nomine significatur Job. 38: *Quis posuit mensuram ejus, sinosti? et infra, quis conclusit ostiis mare? et dixit, hucusque venies, etc.* Et juxta hanc etiam significationem solet inclinatio naturalis, legis nomine significari, vel quia est mensura operationis, ad quam inducit; vel quia est ex lege conditoris. Solet enim vocari lex, et ipsa regula, et opus seu effectus ejus, quatenus est illi conformis sicut ars interdum appellatur ipsum artificium: Quomodo intelligi potest illud Rom. 2: *Non auctores tantum, sed factores legis* (id est operis lege præcepti) *justificabuntur, et Joan. 7: Moyses dedit vobis legem, et nemo ex vobis facit legem.*

Quamvis ibi possit etiam verbum *faciendi* in alia significatione pro verbo observandi sumi.

3. Juxta hanc etiam priorem acceptionem intelligi potest Paulus, cum inclinationem sentientis appetitus legem membrorum, et legem peccati appellat, ad Rom. 7, quam D. Thomas, dict. quæst. 90, a. 1, ad 1, et q. 90, a. 6, legem fomitis appellavit. Declarat autem ibi, fomitis inordinatam inclinationem vocari legem: non formaliter, ut lex est mensura, sed participative, ut solet dici de mensurato per legem. Unde sentit D. Thomas inclinationem appetitus secundum se non vocari legem, sed quatenus ex lege Dei puniente privata est rectitudine originalis justitiæ propter peccatum originale. Nam hoc modo inordinatio fomitis non est mere naturalis, sed est poena peccati, et ita dicitur lex tanquam effectus divinæ legis. Quod etiam videtur sensisse Augustinus, lib. 1 ad Simplic., quæst. 1, dicens: *Quam sarcinam prementem, et urgentem, ideo legem appellat, quia jure supplicii, divino judicio tributa et imposita est, utique removendo justitiam, quæ contrariam rectitudinem tribuebat.*

4. Sed, licet hæc vera sint, nihilominus videtur ipsa inclinatio appetitus, ut mere naturalis est, posse vocari lex eo modo, quo inclinatio naturalis æque lex appellatur. Sic enim in homine in puris naturalibus esset illa lex fomitis, licet non esset poena peccati. Item etiam nunc videtur fomitis propensio vocari lex non solum, quia effectus legis, sed etiam quia est quasi mensura et regula sensualium motuum, et ideo a Paulo lex membrorum vocata est, quia membris corporis specialiter dominatur: unde est illud Augustini, lib. 5, Genes. ad lit., cap. 10: *Molum illius legis, quæ repugnat legi mentis, in membris suis habere meruerunt.* Et inde etiam lex peccati vocata est, non solum quia est ex peccato, sed etiam quia ad peccatum inclinatur. Hoc autem modo non fuit in Adamo hæc lex ante peccatum, quia licet appetitus sensitivus ejus non careret sua naturali inclinatione, per se non operabatur, nec dominabatur ullo modo, nec erat regula, aut mensura aliquorum motuum, sed legi mentis omnino subjecta erat. Sed de metaphoricis locutionibus hæc sufficiunt.

5. Secunda acceptio legis magis propria est: nam ars est opus rationis, et ideo mensura ejus proprius potest legis nomine significari: et ita solemus distinguere leges militiæ, mercaturæ, etc., ut D. Thomas, d. art. 6, notavit. Et regulæ congrue loquendi solent leges grammaticæ appellari, et sic de aliis artibus. Ta-

men sicut rectitudo artis respectu creaturæ rationalis est rectitudo secundum quid, ut 1. 2, quæst. 86, D. Thomas declarat, ita lex artis solum potest dici lex secundum quid. Propria ergo et absoluta appellatio legis est, quæ ad mores pertinet: atque ita restringenda est D. Thomæ descriptio, ut scilicet lex sit mensura quædam actuum moralium, ita ut per conformitatem ad illam, rectitudinem moralem habeant, et si ab illa discordent obliqui sint.

6. *Quæ sit propria et vera lex.* — Quocirca quamvis interdum iniqua præcepta, seu regulæ, soleant legis nomine significari, juxta illud Isai. 20, *Væ qui conditis leges iniquas,* et illud Aristotelis, 4 Ethicor., cap. 1: *Mala lex est, quæ tumultuarie posita est,* qualis est illa, quæ vulgo dici solet, lex mundi, lex duelli, et similes; licet (inquam) hoc ita sit, nihilominus proprie, et simpliciter loquendo, sola illa quæ est mensura rectitudinis simpliciter, et consequenter sola illa quæ est regula recta et honesta, potest lex appellari. Ac propterea dixit D. Thomas, dict. quæst. 90, art. 1, et quæst. 96, art. 4, turpe præceptum non esse legem, sed iniquitatem; et Augustinus, lib. 1 de Lib. arb., cap. 5: *Mihi lex esse non videtur, quæ justa non fuerit.* Idemque de jure asserit, lib. 19 de Civitat., cap. 21. Imo etiam Cicero, 2 de Legibus, dixit legem condi debere ad vitam justam, quietam et beatam: et ideo qui leges injustas condiderit, quidvis potius tulisse quam leges. Quod etiam late confirmat Plato in dialogo citato: et ratio etiam ex dictis manifesta est, quia lex est mensura rectitudinis: lex autem iniqua non est mensura rectitudinis operationis humanæ: nam potius actio illi conformis iniqua est: non est ergo lex, sed participat nomen legis per quamdam analogiam, quatenus in ordine ad aliquem finem præscribit certum operandi modum. De qua re plura inferius dicturi sumus.

7. Atque ex his satisfactum est rationibus dubitandi quoad duo priora capita: nam lex in præsentia dicitur mensura, non quorumcumque actuum, sed moralium, quoad bonitatem et rectitudinem eorum simpliciter, ratione cujus ad eos inducit: quomodo dixit Clemens Alexandrinus, lib. 1 Stromatam, *legem esse regulam justorum et injustorum.* Ultima vero objectio postulat differentiam inter consilium et legem, quæ longam habet cum hæreticis disputationem, non tamen ad hunc locum pertinentem. Dicunt ergo aliqui, legem dupliciter accipi: uno modo pro præcepto

obligante, et sic distingui a consiliis: alio modo, pro quocumque dictamine rationis de honestate actus, et sic dicunt legem comprehendere consilia: nam D. Thomas, 1. 2, quæst. 19, art. 4, dicit, omnem actum bonum pendere in sua bonitate a lege æterna: actus autem consiliorum boni sunt et optimi: ergo comprehenduntur sub lege æterna. Proprie tamen loquendo de lege, ut hic loquimur, illa non est, nisi quæ aliquam obligationem inducit, ut infra latius dicam.

8. *Differentia inter legem, et consilium.* — Est autem considerandum, aliquando dari legem de exercitio actus, et tunc obligare ad illum, ut est, verbi gratia, lex faciendi elemosynam: aliquando vero dari legem solum de specificatione, seu modo actus, quæ licet non obliget ad actum exercendum, obligat tamen, ut si actus fiat, talis modus servetur, qualis est, verbi gratia, attente orandi, quæ licet non obliget ad orandum, obligat, ut si oratio fiat, cum attentione fiat. Hoc igitur posteriori modo in universum verum est, quod D. Thomas proxime citatus dixit, omnem actum, ut bonus sit, debere esse conformem legi æternæ, scilicet, præscribendi debitum modum operandi, quod etiam in operibus consilii locum habet: tamen ut sic non dicuntur esse sub consilio, sed quatenus eorum usus, seu exercitium non præcipitur, sed consulitur. Et hoc modo absolute negandum est, consilium sub lege comprehendendi: excluditur autem consilium a descriptione data, vel quia non est propria regula, et mensura bonitatis actus: nam hæc potius consistit in lege præscribente modum: vel certe quia moraliter loquendo non efficaciter inducit ad opus, imponendo scilicet moralem necessitatem operandi: cum autem lex dicitur inducere ad actum, hoc modo intelligendum est.

9. *Legis etymologia.* — Atque hinc intulit D. Thomas in illo art. 1, quæst. 90, etymologiam legis; putat enim a ligando sumptam esse, quia proprius effectus legis est ligare, seu obligare, quod secutus est Gabriel in 3, dist. 37, art. 1, et Clichtove, in Damas., lib. 4 Fidei, cap. 23, eandem etymologiam legis ex Cassiodoro refert, et probat. Consonatque Scriptura, quæ leges appellat vincula, Jerem. 2: *Fregisti jugum, rupisti vincula.* Isidorus autem, lib. 2 Etymol., cap. 10, et lib. 5, cap. 3, a legendo putat legem esse dictam, quod inde colligit, quia lex debet esse scripta, et ideo legenda est. Sed quia nunc latius de lege loquimur, ut illa etymologia

possit in omnem legem convenire, oportet legendi verbum ad interiorem lectionem, seu recogitationem ampliari, ut notavit Alensis, 3 p., q. 26, memb. 1. Nam sicut lex naturalis dicitur a Paulo scripta in cordibus, ad Roman. 2, ita in eis mente legi potest et debet, id est, meditari et recogitari, ut secundum illam mores dirigantur, juxta illud Psalm. 118: *Lucerna pedibus meis verbum tuum.* Et huic etymologiæ consonat nomen hebraicum, quo lex *Tora* dicitur, id est, instructio. Alii denique legem dictam esse putant ab eligendo, vel quia cum magna, et prudenti electione ferenda sit, vel quod unicuique ostendat quid eligendum sit; sic Augustinus, in quæstionibus ex novo Testamento, quæst. 15, si ejus est opus: *Lex (ait) a lectione dicta est, ut de multis quid eligas scias.* Cicero vero, l. 1 de Legibus, a legendo dictam esse declarat: *Quia nos, inquit, delectus vim in lege ponimus, sicut Græci (ait) legem vocant νόμον,* a tribuendo unicuique quod suum est, quia lex debet esse justa; unde alii derivant legem ab eo quod legitime actiones humanas moderatur, ut refert Turrec. in cap. *Lex*, dist. 1, in fine. Itaque hæc omnes etymologiæ aliquid explicant quod vere convenit legi: unde autem vox derivata sit incertum est, et parum refert.

CAPUT II.

Quid Jus significet, et quomodo ad legem comparetur.

1. *Leg. jus naturale.* — *Varie nominis Jus etymologiæ.* — *Prima.* — *Secunda.* — Hujus vocis frequens est in hac materia usus, et interdum pro lege accipitur, ut patet ex § *Singularum*, Instit. de Rer. divis., et l. *Jus naturale*, ff. de Legibus, quamvis interdum aliis etiam modis accipiat, ideoque et illam explicare, et cum lege conferre necessarium est: prius vero advertere oportet tres solere juris etymologias assignari. Prima est, ut jus dicatur quod juxta sit, de qua videri potest Conan., lib. 1, Comment. juris civil. Eam enim omitto, quia mihi non probatur; quia si materiales voces consideramus, non est in ea proportio, cum *Juxta* non per S sicut *Jus*, sed per X scribatur. Si vero significationem attendamus, juxta esse, non significat æquale esse, sed tantum esse prope. Et licet interdum significet similitudinem, vel æqualitatem in aliquo munere, vel actione, illud tamen est in sensu longe diverso ab æquitate quam jus indicat; unde du-